

Odnos osobina ličnosti, strategija suočavanja i učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti

Nikolić, Ena

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:695204>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-22**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera Osijek

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

ODNOS OSOBINA LIČNOSTI, STRATEGIJA SUOČAVANJA I
UČESTALOSTI UPORABE RAZLIČITIH SREDSTAVA OVISNOSTI

Diplomski rad

Ena Nikolić

Mentor: doc. dr. sc. Silvija Ručević

Osijek, 2013.

SADRŽAJ

Uvod	1
Cilj istraživanja	6
Problemi i hipoteze	6
<i>Problemi</i>	6
<i>Hipoteze</i>	6
Metoda	7
<i>Sudionici</i>	7
<i>Instrumenti</i>	7
<i>Postupak</i>	9
Rezultati i obrada rezultata	10
<i>Deskriptivna statistika</i>	10
<i>Odnos osobina ličnosti i različitih strategija suočavanja</i>	12
<i>Odnos osobina ličnosti i konzumacije sredstava ovisnosti</i>	13
<i>Odnos različitih strategija suočavanja i konzumacije sredstava ovisnosti</i>	14
Rasprava	17
Zaključak	21
Literatura	22
Prilozi	25

Odnos osobina ličnosti, strategija suočavanja i učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti

The relationship between personality traits, coping strategies and frequency of substance use

SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja je ispitati međuodnos osobina ličnosti (ekstraverzije, neuroticizma, ugodnosti, savjesnosti, otvorenosti ka iskustvu i psihopatskih tendencija), strategija suočavanja (strategija suočavanja usmjerenih na problem, strategija suočavanja usmjerenih na emocije i strategije suočavanja izbjegavanjem) i učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti. Istraživanje je provedeno online, upitničkim mjerama (Big Five, LRSP, CISS i skala uporabe različitih sredstava ovisnost). Dobiveni rezultati na uzorku od 212 osoba djelomično potvrđuju postavljene hipoteze. Osobe visoko na ekstraverziji i neuroticizmu češće će koristiti strategije suočavanja usmjerene na problem i na emocije; savjesne osobe te one visoko na sekundarnoj psihopatiji će rjeđe koristiti strategije suočavanja usmjerene na problem i na emocije, dok će osobe visoko na ugodnosti češće koristiti strategije izbjegavanja. Otvorene osobe okretat će se strategijama suočavanja usmjerenim na problem. Suočavanje izbjegavanjem većinom koristit će osobe nisko na ekstraverziji i neuroticizmu. Utvrđena je i povezanost konzumacije sredstava ovisnosti i osobina ličnosti i to tako da će osobe visoko na ekstraverziji rjeđe konzumirati sredstva ovisnosti, dok će ilegalna sredstva ovisnosti rjeđe konzumirati otvorene osobe. Nadalje, rezultati pokazuju da nema statistički značajne povezanosti između strategija suočavanja i konzumiranja sredstva ovisnosti. Regresijska analiza pokazala je da su dob, spol, mjesto stanovanja te neuroticizam pozitivni prediktori sredstava ovisnosti.

ABSTRACT

The aim of the present study was to examine the relationship between personality traits (extraversion, neuroticism, agreeableness, conscientiousness, openness to experience and psychopathic tendencies), coping strategies (problem-focused strategies, emotion-focused strategies and avoidance strategies) and frequency of substance use. The study was conducted online by questionnaire measures (Big five, LRSP, CISS and The scale of substance use). The results obtained on the sample of 212 participants partly confirm the hypotheses. People high on extroversion and neuroticism are more likely to use problem-focused strategies and emotion-focused strategies; conscientious people and those high on secondary psychopathy will rarely use problem-focused strategies and emotion-focused strategies, while people high on agreeableness often use avoidance strategies. Persons who are open to new experiences will often use problem-focused strategies. People low on extroversion and neuroticism most use avoidance strategies. The relationship between substance use and personality traits is also confirmed in this study in a way that people high on extroversion rarely use any drugs, while people who are open to new experience will rarely use illegal substance. Furthermore, there are no relationship between coping strategies and substance use. Regression analysis showed that age, sex, place of residence and neuroticism are positive predictors of substance use.

KLJUČNE RIJEČI: Ličnost; psihopatija; suočavanje; ovisnosti

KEY WORDS: Personality; psychopathy; coping; addiction

Uvod

Ličnost podrazumijeva sveobuhvatnu cjelinu, integraciju osobina pojedinca u relativno stabilnu i jedinstvenu organizaciju koja determinira njegovu aktivnost u promjenjivoj okolini te se oblikuje i mijenja pod utjecajem te aktivnosti. Čovjekova ličnost izražava se kroz ponašanje, odnos prema okolini, utjecaj koji na nju vrši i dojam koji ostavlja na druge (Petz, 2005). Crte ličnosti su relativno stabilni aspekti ličnosti o kojima se zaključuje na temelju ponašanja, a za koje se pretpostavlja da uvjetuju dosljedno ponašanje (Rathus, 2000). Istraživači koji se bave ličnošću uglavnom su postigli slaganje oko njezine strukture, te danas najveći broj autora kao skup dimenzija najvišeg reda kojima je moguće opisati ličnost svakog pojedinca prihvaća petofaktorski model (Big Five). Iako postoje i neki drugi dominantni modeli, kao npr. Eysenckov (1970) i Tellegenov (1982) koji počivaju na tri faktora, petofaktorski je model najrašireniji. Njegova struktura proizlazi iz teorija ličnosti i leksičkog pristupa koji podrazumijeva da rječnici svakodnevnog jezika adekvatno odražavaju individualne razlike koje se odnose na socijalnu i psihološku stvarnost. Model podrazumijeva da se crte ličnosti mogu mjeriti pomoću upitnika za samoprocjenu, da su stabilne u odrasloj dobi, kao i da utječu na mišljenje, osjećaje i ponašanja osobe (Matanović, 2009). Petofaktorski model čine dimenzije ličnosti definirane kao: ekstraverzija, neuroticizam, ugodnost, savjesnost i otvorenost ka iskustvu. Svaka je od pet širih dimenzija petofaktorskog modela sastavljena od više komponenti nižeg reda koje predstavljaju osnovna obilježja pojedinaca (John i Srivastava, 1999). Tako ekstraverzija koju karakterizira pozitivna emocionalnost kao komponente sadrži socijabilnost, poduzetnost, ambicioznost, te asertivnost, dok je neuroticizam ili negativna emocionalnost sastavljena od emocionalne reaktivnosti, iritabilnosti i nesigurnosti. Ugodnost se najčešće konceptualizira kao globalna latentna varijabla koja obuhvaća specifične tendencije i ponašanja kao što su ljubaznost, kooperativnost i sklonost pomaganju, dok savjesnost obuhvaća komponente kao što su potreba za kontrolom (nasuprot impulzivnosti), opreznost, pouzdanost, odgovornost, te sklonost napornom radu i postignuću. Otvorenost, kao i prethodne četiri crte predstavlja mješavinu različitih komponenti funkcioniranja ličnosti među kojima se nalaze intelekt u užem smislu (npr. inteligencija, pronicljivost, kreativnost), otvorenost za iskustva (npr. radoznalost, maštovitost, liberalnost), te neki aspekti kulture, osobnih stavova, sklonosti i orijentacija (npr. umjetnički interesi, nekonformizam, progresivne i nekonvencionalne vrijednosti, potreba za raznolikošću iskustava i sl.).

Posljednjih godina nekoliko autora iznijelo je stav da se psihopatija može razumjeti i kao konstelacija specifičnih osobina zasnovanih na petofaktorskom modelu ličnosti (Decuyper, De Fruyt i Buschman, 2008; Miller, Lynam, Widiger i Leukefeld, 2001; prema Dujmović i Čolović,

2012). Harpur, Hart i Hare (2002) su ukazali da tipičan, široko definiran psihopatski profil podrazumijeva visoke rezultate na ekstraverziji, a niske na neuroticizmu, otvorenosti ka iskustvu, ugodnosti i savjesnosti. Primjenom petofaktorskih modela ličnosti utvrđeno je da ovisnici u odnosu na neovisnike postižu više rezultate na neuroticizmu, ekstraverziji te otvorenosti ka iskustvu, a niže na skalama ugodnosti i savjesnosti (Gacono, 2000; Hare i Neumann, 2009; Dubey, Arora, Gupta, i Kumar, 2010; prema Dujmović i Čolović, 2012). Sukladno navedenoj povezanosti psihopatije i petofaktorskog modela, u istraživanje je uključena psihopatija koju karakterizira neodgovornost, impulzivnost, antisocijalno ponašanje (ne nužno kriminalno), nemogućnost učenja iz kazne, te nedostatak dugoročnih ciljeva (Cleckley, 1941; prema Book, Langford i Quinsey, 2006). U posljednje se vrijeme stavlja naglasak na istraživanja koja se bave subkliničkim oblikom psihopatije, odnosno psihopatijom koje ne zadovoljava u potpunosti kriterije kliničke psihopatije (Hare i Neumann, 2007). Cleckley (1976) tako razmatra mogućnost postojanja psihopatskih tendencija, odnosno crta ličnosti unutar opće populacije, pri čemu nije nužna prisutnost kriminalne aktivnosti. Drugi autori čak navode da se neke od tih osobina (npr. šarm i odsustvo straha) korisne u pojedinim zanimanjima (npr. pravo, politika) (Hall i Benning, 2006). Ne postoji općeprihvaćena definicija i struktura psihopatije, ali se često opisuje kroz dva faktora. Prvi faktor čine afektivna i interpersonalna dimenzija (površnost, neosjetljivost, nedostatak kajanja i empatije), a drugi antisocijalne tendencije (impulzivnost, traženje uzbuđenja, nedostatak odgovornosti) (Hare, 1996; prema Marion i sur., 2011). Krapman (1948; prema Levenson, Kiehl, i Fitzpatrick, 1995) prvi iznosi podjelu psihopatije na *primarnu* i *sekundarnu*. *Primarnu psihopatiju* obilježava neosjetljivost, manipulativno ponašanje, sebičnost i neiskrenost, dok *sekundarnu psihopatiju* obilježava antisocijalno ponašanje nastalo kao posljedica emocionalnog poremećaja. Za razliku od primarnih psihopata, sekundarni psihopati pokazuju jake simptome anksioznosti i autonomnog uzbuđenja. Levenson, Kiehl, i Fitzpatrick (1995) su, konstruirajući *Levenson's Self Report Psychopathy Scale (LSRP)*, također podijelili psihopatiju na primarnu i sekundarnu. Suvremena određenja psihopatije kao trajnog poremećaja ličnosti su najvećim dijelom proistekla iz radova američkog psihijatra Cleckleyja. Kao jedno od ključnih svojstava psihopatske ličnosti, Cleckley (1976) je naveo siromaštvo emocija – kako pozitivnih, tako i negativnih. Nedostatak pozitivnih emocija kod ovakvih osoba navodi ih da se neodgovorno ponašaju prema drugim ljudima, dok im nedostatak negativnih emocija onemogućava učenje na vlastitim greškama. Sklonost ka zloupotrebi supstanci i psihopatija se nerijetko javljaju zajedno (Hare i Neumann, 2009). Utvrđeno je da među onima koji imaju dijagnozu poremećaja ponašanja zbog upotrebe supstanci njih, između 5–40% zadovoljava kriterije za psihopatiju (Crocker i sur., 2005; prema Dujmović i Čolović, 2012), dok je

prevalencija psihopatije u normalnoj populaciji oko 4% za muškarce i oko 1% za žene (Robins i sur., 1984; prema Dujmović i Čolović, 2012). Također, potvrđeno je da je kod osoba sa psihopatskim tendencijama izraženija sklonost ka zloupotrebi supstanci nego kod nepsihopata (Smith i Newman, 1990).

Poznato je da su značajne promjene u životu pojedinca povezane s doživljajem stresa i ulaganjem napora s ciljem prilagodbe na nove okolnosti. Suvremeni teorijski pristupi izučavanju stresa i njegovih posljedica središnji značaj pridaju pojmu suočavanja. Suočavanje je shvaćeno kao stabilizirajući činitelj koji pridonosi održavanju psihosocijalne prilagodbe tijekom stresnih razdoblja. Jedan od najutjecajnijih i najpristupačnijih modela stresa i suočavanja je Lazarusov transakcijski model (1976). Suočavanje je u Lazarusovu modelu definirano kao konstantno mijenjanje kognitivnih i ponašajnih napora kako bi se svladali unutrašnji i/ili vanjski zahtjevi koji su procijenjeni kao preveliki za pojedinca. Suočavanje se promatra u kontekstu, naglašava se utjecaj procjene aktualnih i specifičnih zahtjeva situacije i sposobnosti osobe da svlada zahtjeve koji proizlaze iz te situacije, kao i promjene koje se zbivaju u tom vremenu (Lazarus, 1976; Lazarus i Folkman, 1984). Prema zagovornicima ovoga pristupa, najvažnije skupine varijabli koje sudjeluju u procesu suočavanja i prilagodbe na stres konceptualiziraju se kao uzročni prethodnici, posredujući procesi te neposredni i odgođeni ishodi. Varijable ličnosti i varijable okoline autori nazivaju uzročnim prethodnicima (Lazarus i Folkman, 1984). Pojam suočavanja uključuje kognitivne i ponašajne napore usmjerene na svladavanje specifičnih vanjskih - okolinskih i/ili unutrašnjih zahtjeva, kao i sukoba među njima koje osoba procjenjuje prevelikim za svoje sposobnosti ili resurse kojima raspolaže (Lazarus i Folkman, 1984). Kognitivna procjena i suočavanje središnji su konstrukti ovoga modela. Kognitivna je procjena proces kojim osoba procjenjuje koliko je neki događaj u njezinoj okolini važan za njezinu dobrobit, i ako jest, na koje načine. Razlikuje se primarna i sekundarna kognitivna procjena koje se često istodobno javljaju prilikom stresne transakcije (Folkman i Lazarus, 1990; Lazarus, 1990, 1993). Primarna procjena odnosi se na percepciju zahtjevnosti i važnosti događaja, odnosno procjenu pozitivnosti/negativnosti događaja. Ako je situacija procijenjena važnom, onda daljnja procjena može biti dvojaka: može biti procijenjena pozitivnom/ugodnom ili negativnom/opterećujućom. Ovo potonje čini procjenu stresnosti situacije, a ona se donosi na temelju stupnja opasnosti, nesigurnosti, ugrožavajućih aspekata i postojanja konflikata unutar situacije, kao i količine bespomoćnosti koju ta situacija izaziva. Primarnu procjenu čine prijetnja, gubitak/šteta i izazov. Primarna je procjena u funkciji karakteristika podražaja, psihološke strukture pojedinca i sociokulturalnih faktora. Navedene procjene nisu međusobno isključive (Folkman i Lazarus, 1990). Sekundarna procjena odnosi se na evaluaciju raznih mogućnosti suočavanja s

percipiranom situacijom. Ona uključuje procjenu resursa koji mogu biti socijalni, materijalni ili osobni. Postojanje ovih resursa omogućuje izbor mehanizama suočavanja. Lazarus i Folkman (1984) navode da se suočavanje javlja samo onda kada zahtjevi situacije prelaze okvire uobičajenih napora koji ne zahtijevaju posebne mehanizme prilagodbe. Najčešće se spominju dva osnovna načina suočavanja sa stresom. Prvi je način *problemu usmjereno suočavanje* koje se odnosi na rješavanje problema ili poduzimanje akcije. Ovaj način suočavanja prevladava kada ljudi misle da mogu učiniti nešto konstruktivno u vezi sa stresnim događajem, odnosno kada procjenjuju da mogu kontrolirati ishode stresnoga doživljaja (Folkman, 1984; Lazarus i Folkman, 1984). Drugi način suočavanja sa stresom je *emocijama usmjereno suočavanje*. Osnovna funkcija ovoga načina suočavanja je smanjivanje stresnoga doživljaja ili promjena interpretacije događaja. Endler i Parker (1990) identificirali su i treći način suočavanja koji se naziva *suočavanje izbjegavanjem*, a odnosi se na kognitivne, emocionalne ili ponašajne pokušaje udaljavanja bilo od izvora stresa ili od psihičkih i tjelesnih reakcija na stresor. Ishodi suočavanja posljednji su element u Lazarusovoj teoriji suočavanja. Dije se na neposredne ishode (ugodni i neugodni osjećaji, procjena kvalitete ishoda i fiziološke promjene) i odgođene ishode (psihološko i tjelesno zdravlje, socijalno funkcioniranje i dobrobit). Nalazi istraživanja (O'Brien i DeLongis, 1996; Watson i Hubbard, 1996; Kardum i Krapić, 2001; Watson i Hubbard, 1996; Penley i Tomaka, 2002; Watson i Hubbard, 1996; prema Hudek-Knežević, Kardum i Kalebić Maglica, 2005) pokazuju da su neke dimenzije ličnosti važni prediktori strategija suočavanja koje pojedinci rabe u stresnim situacijama. McCrae i Costa (1986) nalaze da je neuroticizam značajno povezan s pojačanim pribjegavanjem fantazijama, bijegu, samookrivljanju, povlačenjima, maštanjima, pasivnosti i neodlučnosti te uzimanjem sedativa i hostilnošću, odnosno s nezrelim ili neurotskim suočavanjem. Neuroticizam se pokazao dobrim prediktorom sklonosti izlaganju stresnim životnim događajima i sklonosti interpersonalnim konfliktima (Bolger i Schilling, 1991). Ekstraverzija je značajno povezana s načinima suočavanja koji uključuju racionalnu akciju, pozitivno mišljenje, zamjenu i obuzdavanje suočavanja, dakle ono što bismo mogli nazvati problemu usmjereno suočavanje (McCrae i Costa, 1986). Autori zaključuju da su strategije suočavanja orijentirane na zadatak negativno povezane s konzumiranjem alkohola i depresivnim afektom, a pozitivno s postignućem u školi. Strategije emocijama orijentiranog suočavanja nisu povezane s konzumiranjem alkohola, ali su pozitivno povezane s depresijom. Strategije suočavanja izbjegavanjem su pozitivno povezane s problemima izazvanim alkoholom i inverzivno sa školskim uspjehom i depresijom.

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije (1994) ovisnost je duševno, a ponekad i tjelesno stanje koje nastaje međudjelovanjem živog organizma i sredstva ovisnosti.

Obilježavaju ga ponašanje i drugi duševni procesi koji uvijek uključuju prisilu za povremenim ili redovitim uzimanjem sredstva ovisnosti u namjeri da se doživi njegov učinak na duševne procese ili da se izbjegne nelagoda zbog odsutnosti takvog sredstva. Temeljno obilježje ovisnosti o psihoaktivnim tvarima je postojanje većeg broja kognitivnih, ponašajnih i fizioloških simptoma koji upućuju na to da osoba nastavlja uzimati psihoaktivne tvari usprkos značajnim problemima vezanim uz njihovu uporabu. Ovisnost može dovesti i do prekida ili smanjenja čitavog niza društvenih, poslovnih ili rekreacijskih aktivnosti. Pojedinaac može prekinuti s hobijima ili obiteljskim aktivnostima kako bi bio sam i uzimao psihoaktivnu tvar ili se družio s ostalim ovisnicima. Premda uočava ulogu psihoaktivne tvari u vlastitim psihičkim i fizičkim problemima, osoba nastavlja s uzimanjem tvari (Davison i Neale, 1998). Povijesno gledano, konceptualizacije alkoholizma i ovisnosti o drogama u intrapsihički fokusiranim studijama prvotno su uzimale kao polazište postojanje jedinstvenog tipa osobnosti – ovisničke osobnosti, temeljene na psihodinamskim postavkama o patološkoj ovisnosti (Westman, 1970; Sutker i Archer, 1984; Stephens, 1992; prema Butorac, 2010). Danas se znanstvenici uglavnom slažu oko toga da ne postoji ovisnička osobnost (Kerr, 1996, Nathan, 1998; prema Butorac, 2010). Rezultati istraživanja ističu individualne razlike s obzirom na obilježja osobnosti koje su konzistentno povezane sa zlouporabom i ovisnošću o drogama. Naime, brojne studije pokazuju da se ovisnici razlikuju po osobnim obilježjima poput impulzivnosti, traženja ili žudnje za uzbuđenjima i sklonosti ka skretanju od društvenih normi. Istraživači su iskazali pojačan interes prema identifikaciji crta osobnosti koje koreliraju s uporabom droge, odvajajući pri tome uzimanje droga od osobne patologije. Za potrebe ovog rada ovisnosti su podijeljene u dvije kategorije: *legalna sredstva ovisnosti* (cigarete i alkohol) i *ilegalna sredstva ovisnosti* (marihuana, udisanje ljepila i sličnih tvari, hašiš, LSD, narkotici, kokain, ecstasy i speed).

Ovo istraživanje bavit će se odnosom osobina ličnosti, strategija suočavanja i učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti. Dosadašnja istraživanja obuhvaćala su jedan od ova tri aspekta, no u ovom radu će se ispitati njihov međusobni odnos, kao i relativni doprinos osobina ličnosti i strategija suočavanja objašnjenju učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti. Time će se dobiti slika o tome koliko su osobine ličnosti i strategije suočavanja značajni prediktori učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti.

Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati međuodnos osobina ličnosti (ekstraverzije, neuroticizma, ugodnosti, savjesnosti, otvorenosti ka iskustvu i psihopatskih tendencija), strategija suočavanja (strategija suočavanja usmjerenih na problem, strategija suočavanja usmjerenih na emocije i strategije suočavanja izbjegavanjem) i učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti kod mladih odraslih osoba.

Problemi i hipoteze

Problemi

1. Utvrditi postoji li povezanost osobina ličnosti i:
 - a) strategija suočavanja
 - b) učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti.
2. Utvrditi postoji li povezanost strategija suočavanja i učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti.
3. Ispitati relativni doprinos ispitivanih varijabli (osobine ličnosti i strategije suočavanja) objašnjenju učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti.

Hipoteze

1. Postoji povezanost osobina ličnosti i različitih strategija suočavanja.
 - a) Neuroticizam i psihopatske tendencije su pozitivno povezane sa strategijama suočavanja izbjegavanjem, dok su ekstraverzija i otvorenost ka iskustvu su pozitivno povezane sa strategijama suočavanja usmjerene na problem i strategijama suočavanja usmjerene na emocije. Nadalje, ugodnost i savjesnost su negativno povezane sa strategijama suočavanja izbjegavanjem (O'Brien i DeLongis, 1996; Watson i Hubbard, 1996; Kardum i Krapić, 2001; Watson i Hubbard, 1996; Penley i Tomaka, 2002; Watson i Hubbard, 1996; prema Hudek-Knežević, Kardum i Kalebić Maglica, 2005).
 - b) Postoji povezanost osobina ličnosti i učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti, pri čemu su otvorenost ka iskustvu, neuroticizam, ekstraverzija i psihopatske tendencije pozitivno povezane s konzumiranjem sredstava ovisnosti, dok su ugodnost i savjesnost negativno povezani s konzumiranjem sredstava ovisnosti (Dujmović i Čolović, 2012).
2. Postoji povezanost između različitih strategija suočavanja i učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti.

- a) Strategije suočavanja usmjerene na problem i strategije suočavanja usmjerene na emocije su negativno povezane s konzumacijom sredstava ovisnosti, dok su strategije suočavanja izbjegavanjem pozitivno povezane s konzumiranjem sredstava ovisnosti (Endler i Parker, 1990).
3. Ispitivane varijable, odnosno osobine ličnosti i strategije suočavanja bit će značajni prediktori učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti. Pri tome će najbolji prediktor biti otvorenost ka iskustvu, neuroticizam, ekstraverzija, psihopatija i strategije suočavanja izbjegavanjem.

Metoda

Sudionici

Istraživanju su mogle pristupiti sve dobne skupine oba spola. Prikupljeno je 245 sudionika s rasponom dobi od 14 do 56 godina. S obzirom da je vrlo mali broj onih sudionika koji su ispod 18 godina (4,4%) i onih iznad 40 godina (8,9%), u daljnju obradu uzeti su sudionici od 18 do 40 godina. Od 212 sudionika uzetih u obradu 168 je sudionica (79,2%), a 44 sudionika (20,8%) s prosječnom dobi od 24 godine ($Me=24$). Uzorak je obuhvatio učenike (1,4%), studente (54,3%), zaposlene (33,5%), nezaposlene (9,9%), te umirovljene osobe (0,9%). Nadalje, 48 (22,6%) sudionika je iz manjeg mjesta, 42 (19,8%) iz grada, a njih 122 (57,5%) iz velikog grada. Navedeni podaci dobiveni su iz sociodemografskog dijela upitnika u kojem su sudionici među ponuđenim odgovorima odabirali onaj koji se odnosi na njih.

Instrumenti

Kako bi se ispitale osobine ličnosti, psihopatske tendencije, strategije suočavanja, te učestalost konzumacije različitih sredstava ovisnosti u ovom radu korišteni su sljedeći instrumenti: Petofaktorski upitnik ličnosti (*The Big Five Inventory*), Levensonova skala samoprocjene psihopatije (*Levenson's Self Report Psychopathy Scale*), Upitnik suočavanja sa stresnim situacijama (*Coping Inventory for Stressful Situations*) i Skala učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti. Sociodemografskim upitnikom prikupljeni su podaci o spolu, dobi, stručnoj spremi te mjestu stanovanja sudionika.

Osobine ličnosti su mjerene *Petofaktorskim upitnikom ličnosti* (Benet-Martinez i John, 1998). To je skala Likertovog tipa od pet stupnjeva (1 – uopće se ne slažem; 5 – u potpunosti se slažem) kojom se operacionaliziraju osobine ličnosti petofaktorskog modela. Skalu čini 44

tvrdnje, s pet subskala: ekstraverzija, ugodnost, savjesnost, neuroticizam i otvorenost ka iskustvu. Na američkim i kanadskim uzorcima ispitanika koeficijenti unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) obično se kreću od 0,75 do 0,90, s prosjekom većim od 0,80. Test-retest pouzdanosti u razmaku od 3 mjeseca iznose od 0,80 do 0,90, s prosjekom od 0,85, a ima i visoku konvergentnu valjanost (Benet-Martinez i John, 1998). Struktura ovog upitnika na hrvatskom jeziku, koji je korišten u ovom istraživanju, provjerena je korištenjem konfirmatorne faktorske analize, a dobiveni indeksi pogodnosti ukazuju na zadovoljavajuću adekvatnost predviđene petofaktorske strukture. Pouzdanosti unutarnje konzistencije (Cronbach-alpha) na uzorku ispitanika istraživanja Kardum, Gračanin i Hudek-Knežević (2006) iznose 0,77 za ekstraverziju, 0,72 za ugodnost, 0,82 za savjesnost, 0,81 za neuroticizam i 0,83 za otvorenost. Ukupan rezultat na pojedinih pet dimenzija ličnosti izražen je kao prosječan rezultat na svakoj pojedinoj dimenziji.

Psihopatske tendencije mjerene su *Levensonovom skalom samoprocjene psihopatije (LSRP; Levenson, Kiehl i Fitzpatrick, 1995)*. Skala je za potrebe ovog rada prevedena na hrvatski jezik metodom tri slijepe točke. Upitnik je preveden na način da su dvije osobe s engleskog jezika prevodile na hrvatski nakon čega je odabrana bolja verzija prijevoda te je treća osoba tu verziju prevela na engleski jezik. Na taj način je dobivena hrvatska verzija upitnika. Skala samoprocjene psihopatije je skala primarne i sekundarne psihopatije koja se sastoji od ukupno 26 čestica, od kojih se 16 odnosi na primarnu psihopatiju, a 10 na sekundarnu. Odgovori se procjenjuju na skali Likertovog tipa (1 – u potpunosti se ne slažem; 4 – u potpunosti se slažem). Ovom se skalom ispituju psihopatske karakteristike kod neinstitucionaliziranih osoba od 16 godina pa na više. Korelacija dviju subskala iznosi 0,40. Cronbachov alfa koeficijent za skalu primarne psihopatije je 0,82, a za skalu sekundarne psihopatije 0,63. Ukupan rezultat za subskalu primarne i sekundarne psihopatije izražen je kao prosječan rezultat na tim subskalama.

Strategije suočavanja mjerene su *Upitnikom suočavanja sa stresnim situacijama (CISS; Endler i Parker, 1990)*. Sorić i Proroković (2002) su autori hrvatske verzije tog upitnika koji je i korišten u ovom istraživanju. Ovim inventarom se stilovi suočavanja procjenjuju kao stabilne karakteristike ličnosti. Upitnik sadrži 48 čestica koje čine tri subskale (po 16 tvrdnji), a odnose se na tri dimenzije suočavanja: suočavanje usmjereno na emocije, suočavanje usmjereno na problem i izbjegavanje. Skala izbjegavanja može se još podijeliti na dvije subskale, odnosno subskale distrakcije i socijalne diverzije. Odgovori se procjenjuju na skali Likertovog tipa od pet stupnjeva (1 – uopće ne; 5 – potpuno da). S obzirom da se u dosadašnjim istraživanjima nije uvijek potvrdila originalna faktorska struktura koju predlažu autori, nego su se rezultati faktorskih analiza razlikovali u ovisnosti o specifičnostima uzoraka, ali i situacijskih čimbenika

(Sorić i Proroković, 2002), stabilnost faktorske strukture provjerena je faktorskom analizom (metodom glavnih komponenti uz *Varimax* rotaciju). Ekstrahirana su tri faktora koja s obzirom na čestice kojima su zasićeni mjere *suočavanje usmjereno na problem* (17 čestica), *suočavanje usmjereno na emocije* (17 čestica) i *izbjegavanje* (14 čestica). Koeficijenti pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije tako formiranih subskala su $\alpha = 0,87$ za suočavanje usmjereno na problem, $\alpha = 0,86$ za suočavanje usmjereno na emocije i $\alpha = 0,86$ za suočavanje izbjegavanjem. Postotak objašnjene varijance za suočavanje usmjereno na problem je 14,36%, za suočavanje usmjereno na emocije 12,25% i 12,12% za suočavanje izbjegavanjem. Ukupan rezultat na pojedinim subskalama izražen je kao prosječan rezultat na svakoj pojedinoj subskali.

Za potrebe ovog rada konstruirana je *Skala učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti*. Upitnik se sastoji od 10 čestica koje su podijeljene u legalna sredstva ovisnosti (cigarete i alkohol) i ilegalna sredstva ovisnosti (marihuana, udisanje ljepila i sličnih tvari, hašiš, LSD, narkotici, kokain, ecstasy i speed). Zadatak ispitanika je odgovoriti jesu li ikada i koliko puta konzumirali određeno sredstvo ovisnosti. Ispitanici odabiru odgovore na skali od „0“ (nikada) do „više od 20“ (konzumirali više od 20 puta). Ukupan rezultat na subskalama izražen je kao prosječna vrijednost subskala. Skala je prikazana u Prilogu 1.

Postupak

Istraživanje je provedeno putem interneta tijekom srpnja i kolovoza 2013. godine. Podaci su se prikupljali putem konstruirane poveznice na korištene upitnike koja se slala širokom rasponu sudionika (osobama različite dobi, spola, obrazovanja te socio-ekonomskog statusa koji imaju pristup internetu) putem različitih internetskih kanala (npr. društvene mreže, forumi fakulteta, mail i sl.). Sudionicima je prije svakog instrumenta prezentirana kratka uputa s pojašnjenjem načina odgovaranja. Ispunjavanje upitnika trajalo je u prosijeku 20 minuta. Svi sudionici su po završetku istraživanja bili u mogućnosti upoznati se sa rezultatima, no nitko od njih nije tražio na uvid svoje rezultate.

Rezultati i obrada rezultata

Deskriptivna statistika

Najprije su izračunati osnovni deskriptivni parametri za sve mjere korištene u ovom istraživanju, a prikaz tih vrijednosti može se vidjeti u Tablici 1. i 2.

Tablica 1. Deskriptivna statistika svih mjera korištenih u istraživanju ($N = 212$).

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Postignuti minimum</i> <i>(Teorijski minimum)</i>	<i>Postignuti maksimum</i> <i>(Teotijski maksimum)</i>
OSOBI NE LIČNOSTI				
Ekstraverzija	3,76	0,64	2,13 (1)	5 (5)
Neuroticizam	2,84	0,63	1 (1)	4,38 (5)
Ugodnost	3,62	0,55	2,11 (1)	4,89 (5)
Savjesnost	3,70	0,57	2,11 (1)	5 (5)
Otvorenost ka iskustvu	3,69	0,56	2,10 (1)	4,70 (5)
Primarna psihopatija	1,74	0,44	1 (1)	3,38 (5)
Sekundarna psihopatija	1,95	0,40	1 (1)	3 (5)
STRATEGIJE SUOČAVANJA				
Suočavanje usmjereno na problem	3,91	0,52	2,24 (1)	5 (5)
Suočavanje usmjereno na emocije	2,93	0,60	1,47 (1)	4,59 (5)
Suočavanje izbjegavanjem	3,31	0,77	1,57 (1)	4,93 (5)
OVISNOSTI				
Legalna sredstva ovisnosti	5,42	1,73	1 (1)	7 (7)
Ilegalna sredstva ovisnosti	1,37	0,59	1 (1)	5,13 (7)

Tablica 2. Deskriptivna statistika za muški i ženski spol svih mjera korištenih u istraživanju ($N = 212$).

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
	Muški		Ženski	
OSOBI NE LIČNOSTI				
Ekstraverzija	3,71	0,73	3,78	0,62
Neuroticizam	2,63	0,59	2,90	0,62
Ugodnost	3,54	0,64	3,65	0,52
Savjesnost	3,64	0,71	3,72	0,53
Otvorenost ka iskustvu	3,75	0,57	3,67	0,56
Primarna psihopatija	1,98	0,48	1,68	0,41
Sekundarna psihopatija	1,99	0,45	1,94	0,39
STRATEGIJE SUOČAVANJA				
Suočavanje usmjereno na problem	3,89	0,64	3,91	0,49
Suočavanje usmjereno na emocije	2,82	0,61	2,96	0,59
Suočavanje izbjegavanjem	3,73	0,80	3,30	0,76
OVISNOSTI				
Legalna sredstva ovisnosti	5,14	1,72	5,50	1,73
Ilegalna sredstva ovisnosti	1,59	0,78	1,31	0,52

Kako bi se ispita o odnos među varijablama u ovom istraživanju izračunati su koeficijenti korelacije, dok je relativni doprinos pojedinih varijabli u objašnjenju učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti provjeren hijerarhijskom regresijskom analizom. S obzirom da oba statistička postupka spadaju u parametrijske testove provjerene su statističke vrijednosti distribucije te njezini modaliteti: spljoštenost (kurtosis) i simetričnost/asimetričnost (skewness). Na temelju dobivenih vrijednosti za *spljoštenost i asimetričnost* izračunate su z-vrijednosti istih. Korištene su formule $Z(s) = S - 0 / SEs$ i $Z(k) = K - 0 / SEk$ (Field, 2005). Ukoliko je dobivena z-vrijednost modalita manja od 1,96 distribucija je simetrična (Field, 2005). Drugi kriterij normaliteta distribucije su histogrami koji se poklapaju s dobivenim z-vrijednostima spljoštenosti i asimetričnosti. Distribucije koje po ovim kriterijima nisu simetrične potrebno je normalizirati tako da se transformiraju rezultati. Za transformaciju rezultata korištena je *square root transformacija* ($t = \sqrt{x}$).

Odnos osobina ličnosti i različitih strategija suočavanja

Kako bi se provjerila prva i druga hipoteza izračunati su koeficijenti korelacije među ispitivanim varijablama, a rezultati su prikazani u tablicama 3., 4. i 5.

Tablica 3. Koeficijenti korelacije između osobina ličnosti i različitih strategija suočavanja ($N = 212$).

	Suočavanje usmjereno na problem	Suočavanje usmjereno na emocije	Suočavanje izbjegavanjem
Ekstraverzija	0,31 ^{**}	0,23 ^{**}	-0,35 ^{**}
Otvorenost	0,25 ^{**}	0,02	-0,07
Neuroticizam	0,25 ^{**}	0,52 ^{**}	-0,25 ^{**}
Ugodnost	-0,13	-0,15 [*]	0,24 ^{**}
Savjesnost	-0,45 ^{**}	-0,28 ^{**}	0,06
Primarna psihopatija	0,12	0,07	0,08
Sekundarna psihopatija	-0,39 ^{**}	-0,45 ^{**}	0,01

^{**} $p < 0,01$; ^{*} $p < 0,05$

Suprotno očekivanjima, nije utvrđena značajna pozitivna povezanost između neuroticizma i psihopatije (primarna i sekundarna psihopatija) i strategija suočavanja izbjegavanjem (vidjeti Tablicu 3). Naime, utvrđena je značajna negativna, iako niska, povezanost između neuroticizma i suočavanja izbjegavanjem, dok dva aspekta psihopatskih tendencija nisu značajno povezana sa strategijom suočavanja izbjegavanjem. U skladu s hipotezom, ekstraverzija je pozitivno povezana i sa suočavanjem usmjerenim na problem i sa suočavanjem usmjerenim na emocije. Otvorenost ka iskustvu značajno je i pozitivno povezana sa suočavanjem usmjerenim na problem, međutim suprotno očekivanjima, nije značajno povezana sa suočavanjem usmjerenim na emocije. Nadalje, suprotno očekivanjima, utvrđena je pozitivna, iako niska, povezanost ugodnosti i suočavanja izbjegavanjem, dok povezanost između savjesnosti i suočavanja izbjegavanjem nije bila statistički značajna. Dakle, osobe koje su visoko na neuroticizmu u manjoj će mjeri koristiti strategije suočavanja izbjegavanjem, dok će osobe visoko na ugodnosti češće koristiti strategije suočavanja izbjegavanjem. Osobe visoko na ekstraverziji u prosjeku će češće koristiti i strategije suočavanja usmjerene na problem i strategije suočavanja usmjerene na emocije. Nadalje, osobe otvorene prema novim iskustvima

češće će koristiti strategije suočavanja usmjerene na problem, ali ne i strategije suočavanja usmjerene na emocije.

Osim očekivanih korelacija, utvrđena je pozitivna povezanost neuroticizma i sa suočavanjem usmjerenim na problem i sa suočavanjem usmjerenim na emocije. Dakle, osobe visoko na neuroticizmu u prosijeku će češće koristiti strategije suočavanja usmjerene na problem i strategije suočavanja usmjerene na emocije. Osim toga, utvrđena je negativna povezanost savjesnosti i sa suočavanjem usmjerenim na problem i sa suočavanjem usmjerenim na emocije što sugerira da će savjesne osobe rjeđe koristiti spomenute strategije. Nadalje, sekundarna psihopatija je negativno povezana i sa strategijom suočavanja usmjerenom na problem i sa strategijom suočavanja usmjerenom na emocije, dok je ekstraverzija negativno povezana sa suočavanjem izbjegavanjem, a ugodnost sa suočavanjem usmjerenim na emocije. Prema tome, osobe visoko na sekundarnoj psihopatiji u manjoj će mjeri koristiti strategije suočavanja usmjerene na problem i na emocije, osobe visoko na ekstraverziji će rjeđe koristiti strategije suočavanja izbjegavanjem, dok će osobe visoko na ugodnosti u manjoj mjeri koristiti strategije suočavanja usmjerene na emocije.

U sljedećem odlomku prikazan je odnos osobina ličnosti i učestalosti korištenja legalnih i ilegalnih sredstava ovisnosti.

Odnos osobina ličnosti i konzumacije sredstava ovisnosti

Tablica 4. Koeficijenti korelacije između osobina ličnosti učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti ($N = 212$).

	Legalna sredstva ovisnosti	Ilegalna sredstva ovisnosti
Ekstraverzija	-0,15*	-0,16*
Otvorenost	-0,00	-0,19**
Neuroticizam	0,11	-0,04
Ugodnost	0,05	0,05
Savjesnost	-0,02	0,04
Primarna psihopatija	-0,00	0,05
Sekundarna psihopatija	-0,01	0,09

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Kao što se vidi iz Tablice 4., suprotno očekivanjima, utvrđena je značajna negativna, iako niska, povezanost između ekstraverzije i konzumacije i legalnih i ilegalnih sredstava ovisnosti, te između otvorenosti ka iskustvu i konzumacije ilegalnih sredstava ovisnosti. Dakle, osobe otvorene prema novim iskustvima, kao i one visoko na ekstraverziji u manjoj će mjeri konzumirati sredstva ovisnosti. Nadalje, značajna povezanost ostalih osobina ličnosti i konzumacije sredstava ovisnosti nije utvrđena što nije u skladu s postavljenim hipotezama. U sljedećem odlomku prikazan je odnos različitih strategija suočavanja i učestalosti konzumacije legalnih i ilegalnih sredstava ovisnosti.

Odnos različitih strategija suočavanja i konzumacije sredstava ovisnosti

Tablica 5. Koeficijenti korelacije između strategija suočavanja i učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti ($N = 212$).

	Legalna sredstva ovisnosti	Ilegalna sredstva ovisnosti
Suočavanje usmjereno na problem	-0,04	-0,02
Suočavanje usmjereno na emocije	0,08	-0,10
Suočavanje izbjegavanjem	0,07	0,02

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Općenito, korelacije između različitih sredstava suočavanja i učestalosti konzumacije pojedinih vrsta sredstava ovisnosti su vrlo niske. Kao što se vidi iz Tablice 5. niti jedna povezanost nije statistički značajna. Suprotno hipotezi, nije dobivena značajna povezanost između različitih strategija suočavanja sa stresom i konzumacije različitih sredstava ovisnosti.

Kako bi se ispitaio relativni doprinos pojedinih varijabli u objašnjenju učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti koristila se hijerarhijska regresijska analiza. Pretpostavka je da su ispitivane varijable, odnosno osobine ličnosti i strategije suočavanja značajni prediktori učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti. Pri tome je pretpostavljeno da je najbolji prediktor otvorenost ka iskustvu, neuroticizam, ekstraverzija, psihopatija i strategije suočavanja izbjegavanjem. S obzirom da su ovisnosti podijeljene u dvije skupine (legalna sredstva ovisnosti i ilegalna sredstva ovisnosti) napravljene su dvije hijerarhijske regresijske analize u četiri koraka.

Iako nije utvrđena značajna povezanost između pojedinih osobina ličnosti (npr. neuroticizma) te strategija suočavanja (npr. suočavanje usmjereno na emocije) i učestalosti konzumacije legalnih i ilegalnih sredstava ovisnosti u hijerarhijsku regresijsku analizu uključene su sve osobine ličnosti i sve strategije suočavanja. Naime, korelacijama se ispituje odnos svake

pojedine varijable s kriterijem, dok se u regresijskoj analizi uzima u obzir i njihov međudnos te zajedničko djelovanje na kriterijske varijable.

S obzirom na navedeno, u prvu hijerarhijsku regresijsku analizu kao kriterijska varijabla uvrštena su legalna sredstva ovisnosti (cigarete i alkohol), a u drugu ilegalna sredstva ovisnosti, dok su u prediktorski skup varijabla uvrštene demografske varijable (1. korak), osobine ličnosti (2. korak) i strategije suočavanja (3. korak) (vidjeti Tablicu 6).

Tablica 6. Rezultati hijerarhijskih regresijskih analiza s legalnim i ilegalnim sredstvima ovisnosti kao kriterijima ($N = 212$).

	Legalna sredstva ovisnosti			Ilegalna sredstva ovisnosti		
	1.	2.	3.	1.	2.	3.
<u>Prediktori</u>						
Spol	-0,10	-0,07	-0,07	0,18*	0,16*	0,16*
Dob	0,14*	0,15*	0,17*	0,23**	0,23**	0,23**
Mjesto stanovanja	0,14*	0,13	0,14*	0,17*	0,15*	0,15*
Ekstraverzija		-0,21**	-0,20*		-0,14	-0,15
Neuroticizam		0,19*	0,18		0,09	0,12
Otvorenost		0,02	0,04		-0,15*	-0,16*
Ugodnost		0,05	0,04		0,01	0,03
Savjesnost		-0,13	-0,16		-0,12	-0,12
Primarna psihopatija		0,06	0,06		0,09	0,10
Sekundarna psihopatija		0,04	0,03		0,11	0,10
Suočavanje usmjereno na problem			-0,10			0,00
Suočavanje usmjereno na emocije			0,03			-0,07
Suočavanje izbjegavanjem			0,01			-0,04
R^2	0,05	0,10	0,11	0,12	0,18	0,18
ΔR^2	0,05	0,05	0,01	0,12	0,05	0,01
F	3,53*	1,74	0,64	9,56**	1,88	0,43

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Sociodemografske varijable uključene u prvom koraku objašnjavaju 5% varijance konzumacije legalnih sredstava ovisnosti. Ta predikcija je značajna na razini od 5% rizika. Provjerom statističke značajnosti pojedinih regresijskih koeficijenata pokazalo se su dob i mjesto stanovanja značajni prediktori što pokazuje da su starije osobe iz većeg grada skoliiji konzumaciji legalnih sredstava ovisnosti. U drugom koraku uključene su osobine ličnosti, pri čemu je objašnjeno dodatnih 5% varijance konzumacije legalnih sredstava ovisnosti, no promjena objašnjene varijance nije statistički značajna. Provjerom statističke značajnosti regresijskih koeficijenata, u ovom koraku, značajnim prediktorima pokazali su se dob, ekstraverzija i neuroticizam. Pri tome su dob i neuroticizam pozitivni, a ekstraverzija negativni prediktori. Dakle, starije osobe i osobe visoko na neuroticizmu češće konzumiraju sredstva ovisnosti, dok osobe visoko na ekstraverziji rjeđe konzumiraju legalna sredstva ovisnosti. U trećem koraku uključene su tri strategije suočavanja koje objašnjavaju dodatnih 1% varijance kriterija, međutim, promjena objašnjene varijance nije statistički značajna. Osim dobi i ekstraverzije, u ovom koraku značajni prediktor je i mjesto stanovanja, dok neuroticizam prestaje biti značajnim prediktorom. Pri tome su dob i mjesto stanovanja pozitivni prediktori što pokazuje da starije osobe iz većeg grada češće konzumiraju legalna sredstva ovisnosti dok ekstraverzija ostaje negativan prediktor. Na kraju, suprotno očekivanjima, otvorenost, psihopatija i strategije suočavanja izbjegavanjem nisu se pokazale značajnim prediktorima konzumacije sredstava ovisnosti.

U drugu regresijsku analizu kao kriterij su uvrštena ilegalna sredstva ovisnosti. Demografske varijable uključene u prvom koraku objašnjavaju 12% varijance konzumacije ilegalnih sredstava ovisnosti ($p < 0,01$). Provjerom statističke značajnosti pojedinih regresijskih koeficijenata značajnim prediktorima pokazali su se spol (muški), dob (stariji) i mjesto stanovanja (veći grad). Dakle, muškarci, starije osobe i osobe koje žive u većem gradu su u prosjeku češće izvještavali o konzumaciji ilegalnih sredstava ovisnosti. Uvođenjem osobina ličnosti u drugi korak objašnjeno je dodatnih 5% varijance kriterija, no promjena objašnjene varijance nije statistički značajna. U ovom koraku, osim sociodemografskih varijabli, značajnim prediktorom pokazala se i otvorenost ka iskustvu. Suprotno očekivanjima, rezultati sugeriraju da otvorene osobe manje konzumiraju ilegalna sredstva ovisnosti. Dodavanjem strategija suočavanja u trećem koraku objašnjeno je dodatnih 1% varijance konzumacije ilegalnih sredstava ovisnosti, međutim, promjena objašnjene varijance nije statistički značajna, niti ima novih značajnih prediktora.

Općenito, uključenim varijablama objašnjen je podjednak postotak varijance koji je izuzetno mali (12%). Od osobina ličnosti najkonzistentnijim prediktorima pokazali su se

ekstraverzija koja je značajan prediktor konzumacije legalnih sredstava ovisnosti i otvorenost kao značajan prediktor ilegalnih sredstava ovisnosti. No, suprotno očekivanjima, ekstraverzija i otvorenost su negativni prediktori što znači da osobe visoko na tim dimenzijama izvještavaju o rjeđem korištenju različitih sredstva ovisnosti. Od ostalih osobina ličnosti, neuroticizam je pozitivan prediktor legalnih sredstva ovisnosti. Od strategija suočavanja, niti jedna od njih nije se pokazala kao značajan prediktor konzumacije sredstava ovisnosti.

No, treba naglasiti da ukoliko se usporede rezultati dobiveni korelacijskom analizom i rezultati hijerarhijske regresijske analize oni nisu u potpunosti istovjetni. Naime, u hijerarhijskoj regresijskoj analizi neuroticizam je značajan prediktor konzumacije legalnih sredstava ovisnosti, dok između dvije varijable nije utvrđena značajna povezanost. Neuroticizam u drugom koraku postaje značajan prediktor tek nakon uvođenja svih osobina ličnosti, odnosno nakon uključivanja sekundarne psihopatije. Ovi rezultati sugeriraju postojanje supresije, odnosno da sekundarna psihopatija može imati supresorski efekt.

Rasprava

Rezultati dobiveni ovim istraživanjem dijelom potvrđuju postavljene hipoteze. Naime, prva hipoteza koja pretpostavlja povezanost osobina ličnosti i različitih strategija suočavanja djelomično je potvrđena. Ekstraverzija i neuroticizam su pozitivno povezani sa suočavanjem usmjerenim na problem i suočavanjem usmjerenim na emocije što je djelomično u skladu s postavljenom hipotezom. Naime, dobivena povezanost ekstraverzije i spomenutih strategija suočavanja pretpostavljena je i u hipotezama. Ekstraverzija, koju karakterizira pozitivna emocionalnost, kao komponente sadrži socijabilnost, poduzetnost, ambicioznost, te asertivnost (John i Srivastava, 1999). U skladu s tim, poduzetne, ambiciozne i asertivne osobe mahom će poduzimati određene akcije te će se truditi konstruktivno riješiti problem, odnosno koristiti će strategije suočavanja usmjerene na problem. Isto tako, njihova pozitivna emocionalnost, utječe na smanjivanje stresnog doživljaja i promjenu interpretacije događaja što je zapravo suočavanje usmjereno na emocije. Većina istraživanja provedena na adolescentima i odraslima pokazuju da je ekstraverzija pozitivno povezana sa suočavanjem usmjerenim na problem, kao što je racionalno djelovanje, pozitivno mišljenje i sigurno suočavanje, te sa strategijama suočavanja usmjerenim na emocije (Kardum i Krapić, 2001; Watson i Hubbard, 1996; prema Hudek-Knežević, Kardum i Kalebić Maglica, 2005). Nadalje, dobivena pozitivna povezanost neuroticizma i strategija suočavanja usmjerenih na problem i na emocije, a negativna povezanost sa strategijama suočavanja izbjegavanjem može se objasniti impulzivnošću koja je bitna

komponenta neuroticizma (John i Srivastava 1999). Naime, impulzivne osobe neće izbjegavati problem, već će se bez puno razmišljanja upustiti u rješavanje problema, tj. mogu pokušati promijeniti situaciju ukoliko smatraju da mogu konstruktivno riješiti problem (Lazarus i Folkman, 1984). Isto tako, s obzirom da ih karakterizira negativna emocionalnost, koristeći strategije suočavanja usmjerene na emocije, takve osobe će preplaviti negativne emocije, te će vjerojatno negativistički gledati na problem. Povezanost sekundarne psihopatije i savjesnosti s istim strategijama suočavanja nije očekivana, ali je dobivena ovim istraživanjem. Dakle, osobe koje spomenutim osobinama ličnosti postižu više rezultate, rjeđe će koristiti strategije suočavanja usmjerene na problem i na emocije. Budući da su neke od karakteristika sekundarne psihopatije neprijateljsko i bezosjećajno ponašanje te visoka anksioznost (Krapman, 1948; prema Levenson, Kiehl, i Fitzpatrick, 1995) moguće je da takve osobe neće ulagati napor za konstruktivno rješavanje problema, niti će se truditi pozitivno gledati na problem, a situaciju će percipirati bezizlaznom. Utvrđena je pozitivna povezanost ugodnosti sa strategijom izbjegavanja, a negativna sa strategijama usmjerenima na emocije. Ugodnost se najčešće konceptualizira kao globalna latentna varijabla koja sumira specifične tendencije i ponašanja kao što su ljubaznost, kooperativnost i sklonost pomaganju (John i Srivastava 1999). Ugodnost je povezana s tendencijom da se pojedinac organizira, bude učinkovit, pouzdan, discipliniran i racionalan (McCrae i John, 1992). S obzirom na navedene karakteristike, moguće je da su ugodni pojedinci zaokupljeni time da pomažu drugima, budu organizirani i učinkoviti, te pouzdani i racionalni i da pri tome izbjegavaju probleme s kojima se susreću. Oni ne žele pokvariti pozitivnu sliku o sebi pa zbog toga rađe izbjegavaju problem kako ne bi doživjeli neuspjeh prilikom njegovog rješavanja te kako ih drugi ne bi smatrali neuspješnima.

Nadalje, pozitivna povezanost utvrđena je između otvorenosti ka iskustvu i suočavanja usmjerenog na problem, ali ne i suočavanja usmjerenog na emocije što djelomično potvrđuje hipotezu. Otvoreni pojedinci su više znatiželjni, umjetnički orijentirani, intelektualni, originalni, te imaju šire interese pa stoga preferiraju suočavanje usmjereno na problem (McCrae i John, 1992). Istraživanje Penley i Tomaka (2002) pokazuje pozitivnu povezanost između otvorenosti i suočavanja usmjerenog na problem te negativnu povezanost sa suočavanjem izbjegavanjem (Hudek-Knežević, Kardum i Kalebić Maglica, 2005) što je u skladu s rezultatima ovog istraživanja.

U sljedećem koraku ispitana je povezanost između osobina ličnosti i učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti. Pretpostavljeno je da su ugodnost i savjesnost negativno povezani s konzumiranjem sredstava ovisnosti, no značajne korelacije nisu utvrđene u tom smjeru. Nadalje, s obzirom na pretpostavku da su otvorenost ka iskustvu, neuroticizam, ekstraverzija i psihopatija

pozitivno povezani s konzumiranjem sredstava ovisnosti, nije utvrđena niti jedna pozitivna povezanost. Značajna negativna povezanost utvrđena je između ekstraverzije i oba oblika ovisnosti, te otvorenosti i konzumacije ilegalnih sredstava ovisnosti. Zurgar i Ghaffari (2009) u svom istraživanju o odnosu osobina ličnosti s konzumacijom sredstava ovisnosti kod studentske populacije navode da postoji negativna povezanost ekstraverzije i konzumacije sredstava ovisnosti što se poklapa s dobivenim rezultatima ovoga istraživanja. Postoji mogućnost da otvorene osobe, te osobe koje su ekstraverti neće konzumirati sredstva ovisnosti već će se usmjeriti prema adekvatnim interpersonalnim odnosima, proaktivnom pristupu okolini, te novim iskustvima (Dujmović i Čolović, 2012). Ovakvi rezultati ukazuju na mogućnost socijalno poželjnog odgovaranja. Iako je istraživanje provedeno online, tema sredstava ovisnosti (pogotovo ilegalnih teških sredstava) je još uvijek pomalo „tabu“ tema. Nadalje, uzorak je opća populacija što može ukazivati na to da sredstva ovisnosti zaista nisu raširena među 245 sudionika ovog istraživanja.

Druga postavljena hipoteza odnosi se na povezanost različitih strategija suočavanja i učestalosti s uporabom različitih sredstava ovisnosti. Pretpostavljeno je da su strategije suočavanja usmjerene na problem i strategije suočavanja usmjerene na emocije negativno povezane s konzumacijom sredstava ovisnosti, dok su strategije suočavanja izbjegavanjem pozitivno povezane s konzumiranjem sredstava ovisnosti (Endler i Parker, 1990). S obzirom da nije dobivena niti jedna značajna povezanost, rezultati ne potvrđuju postavljenu hipotezu.

Kao značajni pozitivni prediktori učestalosti uporabe različitih legalnih sredstava ovisnosti pokazali su se dob, mjesto stanovanja i neuroticizam. Može se zaključiti da će osobe više na neuroticizmu i starije osobe, te osobe iz većeg grada češće konzumirati legalna sredstva ovisnosti. Neuroticizam kojeg karakterizira negativna emocionalnost, iritabilnosti i nesigurnosti opravdani je prediktor konzumacije sredstava ovisnosti jer će takve slabe i nesigurne osobe češće posegnuti za sredstvima ovisnosti nego jake i stabilne osobe. Rezultati pokazuju da osobe iz većeg grada više izvještavaju o konzumaciji ilegalnih sredstava ovisnosti. Naime, veći grad znači i veće mogućnosti što može biti razlog tome da su u takvim sredinama sredstva ovisnosti dostupnija te se o njima više zna i govori, a samim time i konzumira. Kao negativan značajan prediktor konzumacije legalnih sredstava ovisnosti pokazala se ekstraverzija. Osobe visoko na ekstraverziji rjeđe će konzumirati legalna sredstva ovisnosti. Isti rezultati dobiveni su korelacionom analizom za ekstraverziju i sredstva ovisnosti. Nadalje, u analizi s ilegalnim sredstvima ovisnosti kao kriterijem, u prvom koraku su se sociodemografske varijable pokazale značajnim pozitivnim prediktorima. Osim dobi i mjesta stanovanja, u analizi s ilegalnim sredstvima ovisnosti spol se, također, pokazao kao značajan prediktor konzumacije tih sredstava

ovisnosti i to tako da će muškarci više konzumirati ilegalna sredstva ovisnosti nego žene. Mogući razlog tome je da muškarci zaista više konzumiraju sredstva ovisnosti i češće to priznaju. Također, u ovoj analizi se otvorenost pokazala kao negativni značajni prediktor konzumacije ilegalnih sredstava ovisnosti u oba koraka analize. Ovi rezultati su u skladu s već objašnjenim rezultatima korelacijske analize istih varijabli.

Rezultati istraživanja mogu imati praktične implikacije na način da se mogu primijeniti na opću populaciju. Na taj način može se dobiti slika o povezanosti osobina ličnosti, strategija suočavanja i konzumacije različitih sredstava ovisnosti s obzirom na spol, dob te mjesto stanovanja. Može se zaključiti da muške starije osobe iz većeg grada češće konzumiraju sredstva ovisnosti. S obzirom na to, može se staviti naglasak na spomenute skupine u prevenciji ili edukaciji o sredstvima ovisnosti. Također je dobivena slika o korištenju strategija suočavanja sa stresom. S obzirom na to da je stres u današnje vrijeme sve rašireniji i pridaje mu se sve veća pozornost, može se zaključiti da se osobe na različite načine nose sa stresom. S obzirom na rezultate ovog istraživanja, u većim gradovima mogle bi se organizirati javne akcije prevencije konzumiranja sredstava ovisnosti gdje bi mogli sudjelovati svi građani. Također, unutar fakulteta, škola, firmi bi se mogle provoditi edukacije/radionice o uspješnim strategijama nošenja s stresom.

Rezultate ovog istraživanja treba promatrati i kroz njegova ograničenja. Naime, istraživanje je provedeno putem interneta te je time ograničeno na osobe koje imaju pristup računalu i internetu. S obzirom da je istraživanje provedeno online, ne postoji kontrola ispunjavanja upitnika te su ispitanici, bez obzira na anonimnost, mogli davati socijalno poželjne odgovore, pogotovo kada se radi o konzumaciji sredstava ovisnosti. Također, postoji mogućnost brzog i nepromišljenog odgovaranja zbog zasićenosti takvim načinom ispitivanja. Isto tako, neke osobe nisu zainteresirane i motivirane za rješavanje upitnika što je isto moglo utjecati na nepromišljeno davanje odgovora. Nadalje, postoji velika razlika u broju muških i ženskih ispitanika, što bi u budućim sličnim istraživanjima trebalo kontrolirati. Također, u istraživanju su mogle sudjelovati sve dobne skupine, međutim zbog tehničkih karakteristika istraživanja (provođenje putem interneta) nije dobivena stvarna preslika opće populacije budući da većinu uzorka čine mlade odrasle osobe. Moguća poboljšanja u budućim sličnim istraživanjima su da uzorak bude definiran po pitanju npr. dobi, studentske populacije ili neke druge populacije za koju bi ova tema bila relevantna (vojska, komune za ovisnosti, zdravstvene ustanove).

Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati međuodnos osobina ličnosti (ekstraverzije, neuroticizma, ugodnosti, savjesnosti, otvorenosti ka iskustvu i psihopatije), strategija suočavanja (strategija suočavanja usmjerenih na problem, strategija suočavanja usmjerenih na emocije i strategije suočavanja izbjegavanjem) i učestalosti uporabe različitih sredstava ovisnosti kod mladih odraslih osoba. Rezultati istraživanja pokazuju da će osobe koje postižu visok rezultat na ekstraverziji i neuroticizmu češće koristiti strategije suočavanja usmjerene na problem i na emocije; savjesne osobe te one visoko na sekundarnoj psihopatiji će manje koristiti strategije suočavanja usmjerene na problem i na emocije, dok će osobe visoko na ugodnosti češće koristiti strategije izbjegavanja. Nadalje, otvorene osobe okretat će se strategijama suočavanja usmjerenim na problem. Suočavanje izbjegavanjem koristit će osobe nisko na ekstraverziji i neuroticizmu.

Utvrđena je i povezanost konzumacije sredstava ovisnosti i osobina ličnosti i to tako da će osobe visoko na ekstraverziji rjeđe konzumirati sredstva ovisnosti, dok će ilegalna sredstva ovisnosti rjeđe konzumirati otvorene osobe.

Nadalje, rezultati pokazuju da nema statistički značajne povezanosti između strategija suočavanja i konzumiranja različitih sredstva ovisnosti.

Daljnjom analizom utvrđeno je da su dob, mjesto stanovanja te neuroticizam pozitivni prediktori konzumacije legalnih sredstava ovisnosti, dok je ekstraverzija negativni prediktor. Spol (muški), dob (stariji) i mjesto stanovanja (veći grad) su pozitivni prediktori ilegalnih sredstava ovisnosti, dok je otvorenost ka iskustvu negativni prediktor konzumacije ilegalnih sredstava ovisnosti.

Literatura

- Benet-Martinez, V. i John, O. P. (1998). Los cinco grandes across cultures and ethnic groups: Multitrait multimethod analyses of the Big Five in Spanish and English. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 729-750.
- Bolger, N. i Schilling, E. A. (1991). Personality and the problems of everyday life: The role of neuroticism in exposure and reactivity to daily stressors. *Journal of Personality*, 59, 355-386.
- Book, A. S., Langford, D. i Quinsey, V. L. (2006). Psychopathy and the perception of affect and vulnerability. *Criminal justice and behaviour*, 20 (10), 1-21.
- Butorac, K. (2010). Neka obilježja osobnosti kao prediktivni čimbenici zlouporabe i ovisnosti o drogama i alkoholu. *Kriminologija i socijalna integracija*, 18, 79-98.
- Cleckley, A. (1976). *The Mask of Sanity*. St. Louis, MO: Mosby.
- Davison, G. C. i Neale, J. M. (1998). *Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- DeLongis, A., i Holtzman, S. (2005). Coping in Context: The Role of Stress, Social Support, and Personality in Coping. *Journal of Personality* 73, 1633-1656.
- Dujmović, A. i Čolović, P. (2012). Psihopatija i osobine ličnosti kod heroinskih zavisnika u tretmanu i opšte populacije. *Primenjena psihologija*, 5 (4), 357-374.
- Endler, N. S. i Parker. J. D. A (1990). Multidimensional assessment of coping: A critical evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 844-854.
- Eysenck, H.J. (1970). *The structure of human personality*. London: Methuen.
- Field, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS*. Sage Publications Ltd.
- Folkman, S. i Lazarus, R. S. (1990.), Coping and emotion. U: N. L. Stein, B. Leventhal, T. Trabasso (ur.), *Psychological and biological approaches to emotion* (313-332), Hillsdale, Lawrence Erlbaum Associates.
- Folkman, S. (1984). Personal Control and Stress and Coping Process: A Theoretical Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46, 839-852.
- Hall, J. R. i Benning, S. D. (2006). The „Successful“ Psychopath: Adaptive and Subclinical Manifestations of Psychopathy in the General Population. U Patrick, C.J. (ur.) (2006). *Handbook of Psychopathy*. New York: The Guilford Press.
- Hare, R. D. i Neumann, C. S. (2007). Psychopathy as a Clinical and Empirical Construct. *The Annual Review of Clinical Psychology*, 4, 217-246.

- Hare, R. D. i Neumann, C. S. (2009). Psychopathy: Assessment and Forensic Implications. *Canadian Journal of Psychiatry*, 54 (12), 791–802.
- Harpur, T. J., Hart, S. D. i Hare, R. D. (2002). *Personality of the psychopath*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Hudek-Knežević, J., Kardum, I. i Kalebić Maglica, B. (2005). The sources of stress and coping styles as mediators and moderators of the relationship between personality traits and physical symptoms. *Review of psychology*, 12 (2), 91-101.
- John, O. P. i Srivastava, S. (1999). The Big-Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. In L. A. Pervin i O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (2, 102–138). New York: Guilford Press.
- Kardum, I., Gračanin, A., Hudek-Knežević, J. (2006). Odnos crta ličnosti i stilova privrženosti s različitim aspektima seksualnosti kod žena i muškaraca. *Psihologijske teme*, 15, 101-128.
- Laurent, J., Catanzaro, S., i Callan, M. (1997). Stress alcohol-related expectancies and coping preferences. *Journal of Studies on Alcohol*, 58, 644-652.
- Lazarus, R. S. (1993.), From psychological stress to the emotions. A history of changing outlooks. *Annual Review of Psychology*, 44, 1-21.
- Lazarus, R. S. (1990.), Stress, coping and illness. U: H. S. Friedman (ur.), *Personality and disease* (97-120), New York, Wiley.
- Lazarus, R. S. i Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Lazarus, R. S. (1976). *Patterns of Adjustment*, New York, McGraw-Hill.
- Levenson, M. R., Kiehl, K. A., i Fitzpatrick, C. M. (1995). Assessing psychopathic attributes in a noninstitutionalized population. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 151-158.
- Marion, B. E. i sur. (2011). *Psychopathy and deception: Do psychopathic personality traits moderate the ability to avoid detection of dissimulation?* Alabama: Tuscaloosa.
- Matanović, J. (2009). Osobine ličnosti kao prediktori zadovoljstva poslom. *Primenjena psihologija*, 2 (3), 327-338.
- McCrae, R. R., i John, O. P. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *Journal of Personality*, 60, 175–215.
- McCrae, R. R. i Costa, P. T. (1986). Personality, coping, and coping effectiveness in an adult sample. *Journal of Personality*, 54, 385-406.
- Petz, B. (2005). *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Rathus, S. A. (2000). *Temelji psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

- Smith, S. S. i Newman, J. P. (1990). Alcohol and Drug Abuse-dependence disorders in psychopathic and nonpsychopathic criminal offenders. *Journal of Abnormal Psychology*, 99(4), 430–440.
- Sorić, I., Proroković, A. (2002). Upitnik suočavanja sa stresnim situacijama Endlera i Parkera (CISS). *Zbirka psihologijskih skala i upitnika*, Svezak 1. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Tellegen, A. (1982). *Brief manual for the Multidimensional Personality Questionnaire*. Unpublished manuscript, Department of Psychology, University of Minnesota.
- www.who.int/en/
- Zurgar, Y. i Ghaffari, M. (2009). Simple and multiple relationship between Big-five personality dimensions and addiction in university students. *Iranian journal public health*, 38 (3), 113-117.

Prilozi

Prilog 1

UPITNIK UPOTREBA RAZLIČITIH SREDSTAVA OVISNOSTI

UPUTA

Ispred Vas nalazi se lista različitih sredstava ovisnosti. Molim Vas da uz svaku tvrdnju zaokružite jeste li ikada i koliko puta konzumirali određeno sredstvo ovisnosti.

Jeste li ikada...

		0 nikada	1-3 puta	3-5 puta	5-10 puta	10-15 puta	15-20 puta	Više od 20 puta
1	Konzumirali cigarete?	1	2	3	4	5	6	7
2	Konzumirali alkohol?	1	2	3	4	5	6	7
3	Konzumirali marihuanu?	1	2	3	4	5	6	7
4	Udisali ljepilo ili slične tvari?	1	2	3	4	5	6	7
5	Konzumirali narkotike (heroin, opijum...)	1	2	3	4	5	6	7
6	Konzumirali kokain?	1	2	3	4	5	6	7
7	Konzumirali hašiš?	1	2	3	4	5	6	7
8	Konzumirali LSD?	1	2	3	4	5	6	7
9	Konzumirali ecstasy?	1	2	3	4	5	6	7
10	Konzumirali speed?	1	2	3	4	5	6	7

